

наданні допомоги з боку дорослого, неможливість самостійної побудови зв'язного тексту, їх відповіді не мали лексико-граматичного оформлення, спостерігалось неадекватне застосування вербальних засобів. Так, діти взагалі відмовлялись відповідати, не розуміли суть завдання.

Висновки. 1. Мовленнєвий розвиток є детермінантою становлення особистості в дошкільному дитинстві.

2. У дошкільному віці інтенсивно розвиваються комунікативні форми і функції мовної діяльності, удосконалюються практичні мовні навички, змінюються словниковий обсяг мовлення, відбувається усвідомлення мовної діяльності загалом.

3. Результати проведеної діагностики та спостереження показали, що низький рівень займає першість – 58 % дітей; достатній рівень займає другу позицію – 27 % дітей; критичний та високий рівень мають різницю у 1 %: 8 % та 7% дітей.

Перспективи подальших розвідок з напрямку. Отримані результати підтверджують необхідність проведення цілеспрямованої й систематичної роботи щодо підвищення рівня мовленнєвого розвитку дітей.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Мышление и речь: Собр. соч: Т. 2 / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика, 1982. – 361 с.
2. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 160 с.
3. Марченко І.С. Формування творчого зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку: навч.-метод. посібник / упоряд. І.С. Марченко. – К., КНТ: 2006. – 92 с.
4. Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навч. посібн. / Р.В.Павелків, О.П. Цигипало. – К.: Академвидав, 2008. – 432 с.
5. Психологічна бібліотека // Психіка і вища нервова діяльність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychlib.com.ua/psihika-i-vishha-nervova-diyalnist.htm>. – Дата доступу: 27.12.2013.

Серьогіна К.А.

Особливості уяви молодших школярів та можливості її розвитку

Проблема розвитку уяви є маловивченою у психології та все ж провідна роль у дослідженні цього процесу належить вітчизняній науці. Більшість авторів, таких як О. М. Леонтьєв, О.М.Дьяченко, О.В.Боровик та ін., пов'язують походження і розвиток уяви з ігровою діяльністю, а точніше розвитком та засвоюванням дітьми творчої діяльності. Уява, як і інші пізнавальні процеси, формується на протязі всієї життєдіяльності людини, але її найбільш жвавий розвиток спостерігається саме в дитинстві. Тому вивчення закономірностей уяви саме в дитинстві і є важливим завданням психології,

адже для формування повноцінної особистості потрібно приділяти значну увагу розвитку уяви.

Як зазначав С.Л. Рубінштейн: «Уява – це відліт від минулого досвіду, це перетворення дійсного та породження на цій основі нових образів, що є продуктами творчої діяльності та прообразами для неї» [4, 296]. Тобто уява – це психічний процес створення людиною нових образів на основі її попереднього досвіду.

Уява розрізняється за видами (пасивна, активна) в залежності від способів утворення нових образів. Пасивна уява - мимовільне або довільне створення образів, не призначених для втілення в дійсність. До цього виду уяви належать сновидіння, фантазування та ілюзії [1, 330]. Активна уява – процес довільного створення індивідом наочних образів. Він має відтворювальний і творчий характер [1, 331].

Репродуктивна або відтворювальна уява розгортається на основі прийнятої знакової системи: словесної, числової, графічної, нотної та ін. Відтворюючи, людина наповнює знакову систему наявними в її розпорядженні знаннями. Репродуктивна уява має велике значення при засвоєнні навчального матеріалу.

Творча або продуктивна уява являє собою створення нових наочних образів, які втілюються в оригінальні і суспільно цінні продукти. В. А. Роменець вважав, що такі образи підкоряються правилу індивідуалізації – вони рідкісні, оригінальні, самобутні, тобто несуть в собі індивідуальність їхнього суб'єкта, суб'єкта з актуалізованою потребою у втіленні своїх творчих здібностей. Прикладом творчої уяви є мрія, яка визначається як внутрішня діяльність, що створює образи омріяного майбутнього. Вона являє собою той ідеал, якого прагне людина і який може стати сильним мотивом, що змушує наполегливо, не дивлячись на перешкоди, боротися за її втілення [1, 332].

Ми охарактеризували уяву як психічний пізнавальний процес, який слугує основою для створення нових предметів, що задовольняють певні потреби людства. Уява розширює можливості пізнання дійсності не тільки безпосереднім сприйманням через досвід, а і шляхом побудови образів на основі цього досвіду. Розглянемо далі особливості розвитку уяви у молодшому шкільному віці.

У період перебування в початковій школі у дітей активізуються функції продуктивної уяви, що сприяє її подальшому розвитку. У цей період основний напрямок розвитку уяви – це перехід до більш повного відображення дійсності на основі певних знань. Психологічну основу формування уяви молодшого школяра складають такі види учбової діяльності, які вимагають оперування просторовими та іншими образами, перетворення та створення нових комбінацій [7, 12].

З розвитком мислення та процесу набуття досвіду, протягом навчальної діяльності молодших школярів, відбуваються суттєві зміни у розвитку уяви. Ці зміни не обмежуються удосконаленням відтворювальної та мимовільної уяви. Основним новоутворенням цього періоду вважають появу якісно нових

її типів таких, як довільна та творча уява. Також діти цього віку характеризуються особливою рухливістю, яка суттєво сприяє процесу пізнання діяльності.

Молодший школяр має мало досвіду та значно менший запас знань у порівнянні з старшим школярем або дорослою людиною, тому і уявити може значно менше. Отже, і засоби, які використовує молодший школяр, коли створює образи, є дуже одноманітними в порівнянні з засобами підлітка або дорослого. Дуже часто виникають міфи про необмеженість дитячої фантазії тому, що дитина через обмеженість та бідність своїх знань, нерозуміння певних закономірностей подій та явищ легко порушує життєву реальність. Отже, зрозуміло, що ні про який неймовірний рівень розвитку уяви тут не йдеться. Дійсно, маємо особливості розвитку психічного життя дитини, яка і сприймає оточуючу дійсність відповідно [3].

Зауважимо на особливостях дитячої уяви, основними з яких є: невимогливість та неточність створюваних образів; перебільшення та спотворення дійсності; невміння відрізнити реальне та фантастичне; надзвичайна яскравість перевтілення в образи уяви; недостатній рівень узагальненості образів уяви, що проявляється у плутанні схожих героїв казок; репродуктивний характер уяви.

Такі особливості уяви молодшого школяра як яскравість, жвавість образів мають фізіологічну основу, яка пояснюється домінуванням першої сигнальної системи у вищій нервовій діяльності дитини. Нерозрізнення уявного з реальним зумовлене недостатньо зрілими процесами коркового гальмування, а також недостатнім розвитком регулювальної функції другої сигнальної системи.

Основною тенденцією розвитку уяви молодшого школяра є перехід від переважно відтворюючих її форм до творчої переробки уявлень, від простого комбінування до логічної побудови нових образів. Розвиток репродуктивної уяви у дітей молодшого шкільного віку потребує особливої уваги. Деякі психологи зазначають, що пасивний розвиток відтворювальної уяви неминуче призведе до гальмування естетичного сприймання. Навіть не тільки у цьому віці, а також на наступних етапах розвитку особистості.

Таким чином, протягом молодшого шкільного віку уява дітей зазнає суттєвих змін. На початку уявні образи розпливчасті, але згодом вони стають більш чіткими і точними. У 1 та 2 класах діти відображають кілька несуттєвих ознак предмета, а в 3 та 4 класах вже зосереджують увагу на значно більшій їх кількості і вже переважно суттєвих. Перетворення образів уяви на початку молодшого шкільного віку незначне, а до 3—4 класу, коли учені отримують значно більше знань, образи стають узагальненими та яскравішими.

Експериментальне дослідження уяви у школярів молодшого віку проводилося у СЗОШ № 37 м. Кривого Рогу на основі тесту "Закінчи малюнок" (тести Е. Торренса) та методики "Вигадай розповідь". У дослідженні приймали участь 30 учнів (17 хлопчиків, 13 дівчаток) першого класу. Діагностику уяви

було здійснено за критеріями: продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість. На основі отриманих результатів діагностики було створено 2 групи – експериментальна і контрольна по 15 дітей. Формувальний експеримент полягав у тому, що у групах були проведені заняття з розвитку уяви. З метою розвитку уяви у дітей експериментальної групи було використано систему ігор та завдань:

1. Гра “Пошук асоціацій” [2].

Береться будь-яке словосполучення чи фраза, наприклад: "літак злітає, пристебніть ремені". Потрібно за обмежений час виписати в стовпчик якомога більше асоціацій, які вона викликає.

2. Гра “Питання” [2].

Називаються будь-які два предмета, наприклад "газета" та "верблюд". Потрібно скласти якомога більше різноманітних питань, в яких обов'язково використовувалися б задані слова, причому питання повинні бути по можливості незвичайними, іноді смішними.

3. Гра "Винахідник" [2].

Ця гра поряд з фантазією активізує мислення. Дана гра використовується при знайомстві з народними казками. Дітям пропонується кілька завдань, результатом яких повинні з'явитися винаходи. Так, казка "Сестриця Оленка та братик Іванко" - придумай казкове заклинання, за допомогою якого братик Іванко, перетворений на козеня, прийме людську подобу.

Завдання 1. «Впізнай предмети і намалюй їх»[6].

Дитині пропонують картинку з «зашумленими» предметами (на один і той же шматочок кальки потрібно перевести через копірку декілька зображень окремих предметів).

«Домалюй картинку»[5].

Дитині пропонують незакінчене зображення предмета і просять назвати цей предмет. Після того, як дитина впізнала предмет і уявила собі його образ, вона домальовує і розфарбовує картинку. Пред'являються дитині незакінчені картини можуть бути виконані по різному: точкове зображення, схема предмета, часткове зображення.

Завдання 3. "Пантоміма"[2].

Гравцям по черзі пропонується показати предмет або дію. Варіанти можуть пропонуватися спонтанно або бути підібрані заздалегідь. Всі учасники намагаються вгадати, що показує ведучий, висловлюють свої версії. Хто здогадався, стає ведучим і сам намагається зобразити предмет за допомогою рухів.

В ході проведення занять з використанням запропонованих ігор та завдань, було проведено контрольний зріз в обох групах по тестах, що використовувалися раніше. Проведення контрольного зрізу дало змогу виявити, які зміни відбулися після проведення формувального експерименту, спрямованого на розвиток уяви дітей молодшого шкільного віку.

При аналізі результатів емпіричного дослідження було порівняно дані

констатує і формуючий експерименту. У таблиці 1. представлено результати діагностичного та контрольного зрізу в контрольній групі.

Таблиця 1.

Порівняння результатів діагностичного та контрольного зрізу за методикою Торренса в контрольній групі

Критерії	Діагностичний етап		Контрольний етап	
	Загальні бали	Середні бали	Загальні бали	Середні бали
Продуктивність	99	6,6	98	6,5
Гнучкість	74	4,93	75	5
Оригінальність	24	1,6	23	1,53
Розробленість	60	4	60	4

У контрольній групі не проводився формуючий експеримент, а було проведено лише повторний констатує експеримент. Як видно з таблиці результати практично не змінилися.

Розглянемо, чи вплинула на розвиток уяви дітей система проведених ігор та завдань для розвитку уяви. Дані представлені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Порівняння результатів у експериментальній групі за методикою Торренса до та після проведення формуючих заходів

Критерії	Діагностичний етап		Формувальний етап	
	Загальні бали	Середні бали	Загальні бали	Середні бали
Продуктивність	96	6,4	99	6,6
Гнучкість	72	4,8	78	5,2
Оригінальність	22	1,46	27	1,8
Розробленість	56	3,73	60	4

Як бачимо, в експериментальній групі, зважаючи на проведену нами серію заходів та корекційних занять, відповідно до виконаних завдань, відбулися певні зміни: на 0,2 бали покращилась продуктивність, на 0,4 бали – гнучкість, на 0,34 – оригінальність, на 0,27 – розробленість. Незначне підвищення показників пояснюється невеликою тривалістю розвивальних занять, але в результаті їх проведення намітилась позитивна тенденція щодо підвищення показників розвитку уяви.

Розглянемо результати діагностування уяви, за допомогою методики "Вигадай розповідь", що представлені на таблицях 3 та 4 відповідно.

Таблиця 3.

Порівняння результатів контрольного та повторного етапів дослідження у контрольній групі

Показники	Діагностичний етап	Контрольний етап
Час, витрачений на вигадкування	1,5	1,5
Оригінальність сюжету розповіді	1	1
Різноманітність образів.	0,5	0,5
Опрацьованість і деталізація образів	1,5	1
Виразність і емоційність образів	1	1
Загальні бали	5,5	5

Як бачимо, ніяких позитивних змін не відбулося, адже в контрольній групі не було проведено формуючих заходів.

Порівняємо результати діагностуючого та контрольного зрізів у експериментальній групі.

Таблиця 4.

Порівняння результатів діагностуючого та контрольного зрізів у експериментальній групі

Показники	Експериментальна група до формуючих заходів	Експериментальна група після формуючих заходів
Час, витрачений на вигадкування.	1	2
Оригінальність сюжету розповіді	1	1,5
Різноманітність образів.	0,5	1
Опрацьованість і деталізація образів	1	1,5
Виразність і емоційність образів	1	1,5
Загальні бали	4,5	7,5

Показники уяви дітей експериментальної групи дещо покращилися у результаті проведення формувального експерименту – в цілому на 3 бали.

Виходячи з результатів проведеної експериментальної роботи можна зробити висновок, що розроблена нами система роботи сприяла покращенню

показників уяви, оскільки у дітей експериментальної групи з'явилась тенденція до підвищення рівня її розвитку. Незначний ефект розвитку уяви пояснюється недостатньою кількістю часу відведеного на розвивальні вправи. Натомість у дітей, які перебували у контрольній групі і не були піддані формуючим впливам, розвиток уяви залишився на тому ж рівні.

Таким чином, розроблена нами система вправ для розвитку уяви молодшого школяра сприятиме розвитку уяви, оскільки після проведення занять у експериментальній групі показники діагностування уяви дещо покращилися у порівнянні з контрольною групою.

Список використаних джерел

1. Роменець А.В. Психологія творчості. /В.А.Роменець. – К.: Либідь, 2004. – 288 с.
2. Заика Е.В. Комплекс игр для развития воображения / Е. В. Заика // Вопросы психологии. – 1993. – №2. – с. 54-62.
3. Каптеров П.Ф. О природе детей: Избранное / О воображении детей. –М.: Издательский дом «Карпуз», 2005. – 288 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн – СПб.: Питер, 2008. – 713 с.
5. Святкова О. Развиваем творческие способности / О. Святкова - М.: Изд-во «Розовый слон», 2002. – 10 с.
6. Субботина Л.Ю. Развитие воображения детей / Л. Ю. Субботина – Ярославль: Академия развития, 2001. – 240 с.
7. Тітов І.Г. Творча уява молодшого школяра: її критерії та функції у навчальній діяльності / І. Г. Тітов // Обдарована дитина. – 2008. – № 10. – с. 56-60.

Токарев Д.В.

Тенденції світосприймання школярів підлітково-юнацького віку

Постановка проблеми. Нова реальність, сповнена глобальним зростанням технічного та інформаційного рівнів життя суспільства, невизначеністю та непрогнозованістю життєвої перспективи особистості на фоні тривалих емоційних навантажень, висуває все більш високі вимоги до психічного розвитку людини. У відкритому (трансформаційному) середовищі сучасного соціуму найменші впливи на перебіг особистісного становлення можуть спричиняти суттєві зміни генези буття. Означене зумовлює виняткову значущість вивчення психологічних аспектів світобачення, і зокрема – на етапі дорослішання.

Кризовий характер сучасного соціокультурного простору ускладнює тенденції особистісного становлення школярів підліткового та юнацького віку, що позначається на експресивних вимірах світосприймання. Задля уточнення даної тези нами було сплановане і виконане емпіричне